

KERTINĖ PARAŠTĖ

Vilniaus senamiestis

ALFONSAS JOCYS

Aleksandra Kašubienė

Mindaugas
Mozaika, Putnam, Connecticut
Vytauto Maželio nuotrauka

Liepos Šeštajai

Liepos 6-oji — istorinė Mindaugo karūnavimo pirmąją Lietuvos karaliumi viduramžių laikais diena, mūsų laikais pažymėta kaip Lietuvos valstybės diena, mums yra labai nauja šventė. Tapti jai svarbia diena mūsų tautiniame metų kalendoriuje, o dar labiau — susilaukti jai skiriamą vienintelio tokios rūšies, jai priderancio šventinio pobūdžio mūsų tautos apeigynė turbūt nebus lengva. Ypač, kad ir Vasario šešioliktoji ir Kovo Vienuoliktoji šitame amžiuje gimusiems ir tebegyvenantiems lietuviams neša kur kas didesnį, tikrąjį mūsų laisvės siekimo, jos praradimo ir vėl atgavimo reikšmės krūvį. Nedaug naujų švenčių jai įdiegti norinciose visuomenėse tvirtai prigiję. Kai kurios, net ir

dirbtinės (kaip Motinos, Tėvo diena) tai pasiekia, kitos (kaip Gegužės Pirmoji) išblėsta, kai dingsta prievarta jas švesti, trečios (Moters diena Sovietų Sąjungoje, Žemės diena JAV) — niekada nebuvo pačios visuomenės rimtai traktuojamos.

Šventei pasidaryti ir asmeniškai, bendruomeninio gyvenimo prasmingu momentu reikia kelių dalykų: pirmiausia turbut, kad ji būtų atsirėmusi į tos bendruomenės istoriją ir tokiu būdu liudytų jos šaknis ir pati taptų ryšys, jungiantis gyvenimą laiką su praeitimi — ar gilia senove, ar tuo, kas įvyko tik vakar, bet kas turėjo nepaprastai dideles pasekmes tos bendruomenės tolimesniam savęs supratimui. Antra — ji turi uždegti jausmus, pagauti vaiz-

Vilniaus senamiestis — tai Lietuvos sostinės istorija. Dar 1323 metais Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas, kviesdamas amatininkus ir pirklius, savo laiškuose skelbė Vilnių karališkuoju miestu, t.y. sostine. Jos gyvų simboliu ir šiandien lieka Gedimino pilis, kuri istorijos šaltiniuose vadinama Aukštutine. Šalia jos minimos Žemutinė ir Kreivoji.

Žemutinės pilies teritorijoje, kur šimtmečius buvo kurenama šventoji pagonybės ugnis, 1387 metais buvo pastatyta mūrinė katedros bažnyčia. Dabar šioje vietoje — Vilniaus Katedra — pagrindinė Lietuvos bažnyčia, tautos tikėjimo namai, tapę šventove ne tik tikintiesiems, bet ir netikintiems. Už keliolikos žingsnių stovėjo karalių rūmai, apie kurių didingumą liudija archeologų atkasti požemiai. Lyg garbingos praeities aidas į pakeleivio širdį beldžiasi varpinės laikrodžio dužiai.

Kreivoji pilis minima 1390 metais kryžiuočių puolimo aprašyme. Ji buvo visiškai sudeginta. Šiandien čia mūsų praeitį ir dabartį saugo Trijų kryžių kalnas bei vilniečių šventvietė — Kalnų parkas.

* Šis straipsnis buvo parašytas 1993 m. gegužės 23 d., kada jo autorius Alfonsas Jocys, įkūręs Vilniaus senamiestio regeneravimo valdybą ir jai penkerius metus vadovavęs, taip pat iki mirties buvo įmonės „Paminklai“ direktorius.

duotę — nebūti vien formali, abstrakčių talpintoja (Prancūzijoje po Revoliucijos įvestos šventės dabar tėra kažkokios žmogiško mintijimo archeologinės liekanos). Trečia — ji turi krepiti bendruomenės žvilgsnį į jos ateitį — su viltimi, paremta verte to, kas švenčiama, ir tam tikru nerimu — nes tai, kas švenčiama, yra taip pat ir didelis įpareigojimas gyviesiems.

Atrodo, kad Liepos šeštajai kaip tik būdingi šie bruožai. Sveikindami vieni kitus jos proga, vilkimės, kad ilgai ir jį išsilies į tą mūsų tautinės metinės liturgijos tėkmę, kaip vienas iš mažesnių, bet vis dėlto prasmingų momentų mums susitoti ir pagalvoti: Lietuvos valstybė — kokia nuostabi, kokia didinga, kiek daug mūsų broliams ir seserims per amžius iki pat šių dienų (dargi tuose pačiuose Medininkuose prieš šešerius metus) kainavusi kiek daug iš mūsų reikalaujanti sąvoka, ir realybė.

(a.l.)

Aukštutinė, Žemutinė ir Kreivoji pilys — tai Vilniaus pilių tautinis parkas, svarbiausioji senamiestio dalis, Lietuvos sostinės istorijos pradžia. Jos teritorija — 80 hektarų. Pastatų nedaug, bendras patalpų plotas — 46 tukstančiai kvadratinų metrų.

Antroji senamiestio dalis — tai 1522 metais gynybine siena apjuostas miestas, šiandieninio Vilniaus istorinis branduolys, jo širdis. Teritorija — 100 hektarų. Jame 13 tukstančių gyventojų. Patalpų plotas — 600 tukstančių kvadratinų metrų.

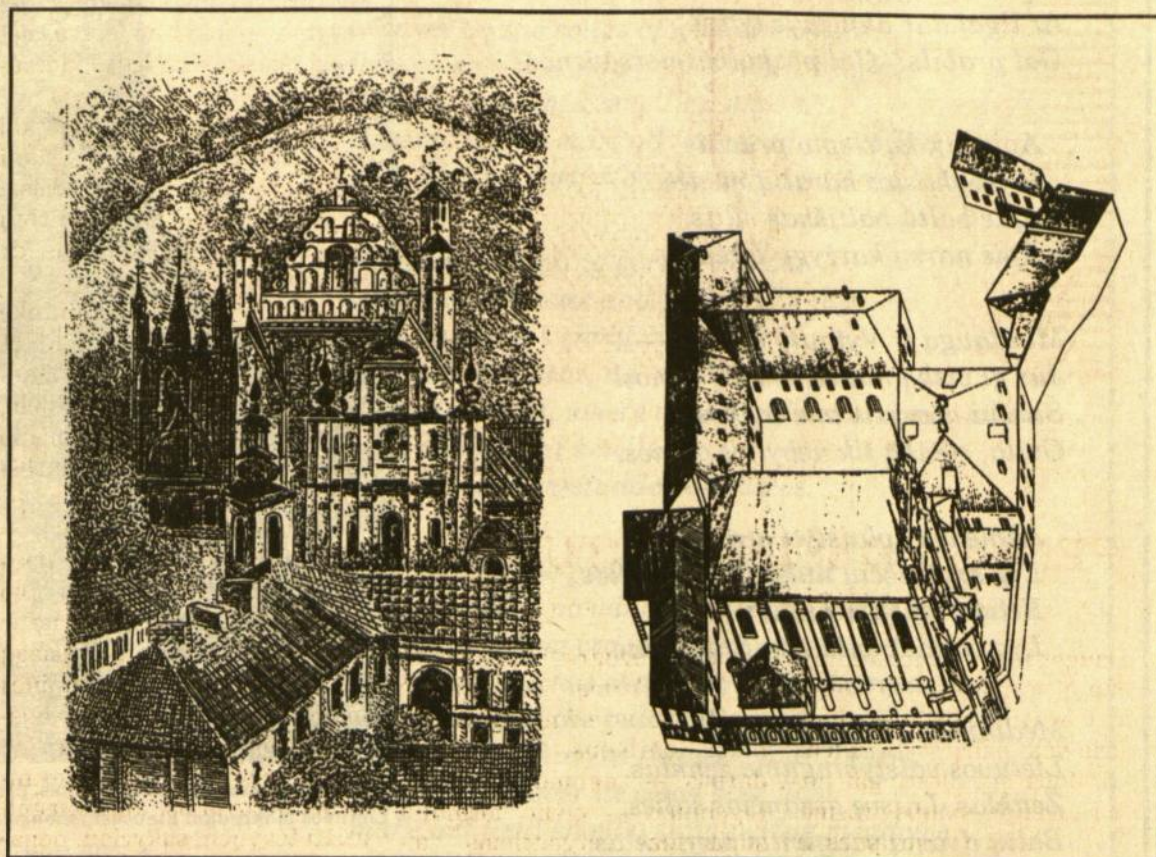
Trečioji senamiestio dalis — šešioliktojo amžiaus pradžios Vilniaus priemiesčio kvartalai, kuriuose yra kartu išlikę trys pagrindiniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų miesto urbanistikos elementai: gatvės, žemės valdos su užstatymo linijomis bei pastatai arba jų liekanos. Šiuos senamiestį reikalavimus atitinkantys kvartalai užima 180 hektarų. Dabar čia gyvena 17 tukstančių vilniečių. Patalpų plotas — 850 tukstančių kvadratinų metrų.

Todėl nesuklysiame, sakdami, jog Vilniaus senamiestis — tai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės šešioliktojo amžiaus pradžios sostinė. Jį sudaro: pilių parkas, gynybinis miestas ir jo priemiestis. Teritorija — 360 hektarų. Čia yra 99 kvartalai, kuriuose iš praėjusių šimtmečių kaip paveldas išliko 920 namų valdų. Patalpų plotas — 1,5 mln. kv. m. Beveik pusė jo — butai, kuriuose gyvena per 30 tukstančių gyventojų, iš jų: lietuviai — 48%, rusai — 22%, lenkai — 20%, kiti — 10%. Senamiestis — tai dešimtadalis miesto gyvenamųjų ir negyvenamųjų patalpų, žymiausi muziejai, teatrai, aukštosios mokyklos, kitos kultūros, meno ir mokslo įstaigos ir tik 5% Vilniaus gyventojų.

Vilniuje yra per tukstanti kultūros paminklų. Daugelis jų sutelkti senamiestyje. Paminklų menine ir istorine verte Vilnius gali sėkmingai konkuruoti su daugeliu Europos miestų. UNESCO Tarptautinė paminklų ir įžymių vietų taryba (ICOMOS) įrašė Lietuvos sostinės senamiestį į Pasaulio paveldo sąrašą.

Vilniaus senamiestis vystėsi harmoningai, prisitaikydamas prie laiko ir gamtos sąlygų. Miestas formavosi pakankamai savaimingai ir laisvai. Gatvių, aikščių, kiemų ir pastatų masteliai čia labai žmogiški. Gotika, barokas ir klasicizmas natūraliai įamžino ir išsaugojo baltų charakterio santūrumą. Gal dėl to senamiestis kartu ir suprantamas, ir paslaptingas, ištikimai saugantis praėjusių šimtmečių dvasingumą, gimusį sudėtinguose tautos gyvenimo ir istorijos vingiuose.

Šešioliktojo amžiaus pradžioje Vilnius tapo žinomu kultūros ir mokslo centru. 1525 metais čia buvo išspausdintos pirmosios knygos. 1579 metais įkurtas Vilniaus universitetas, vienas iš mokslo ir dvasingumo židinių,

Bernardinų bažnyčios Vilniuje kompleksas: kairėje — dabartinis jo vaizdas, dešinėje — perspektyvinis jo restauravimo projektas.

neužgesusių iki šių dienų.

Senamiestyje yra per trisdešimt buvusių didikų rūmų, 28 bažnyčios, iš jų — šešiolika dabar veikia: aštuonios — katalikų, trys — pravoslavų ir po vieną — evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, žydų, unitų ir baptistų. Atgimimo laukia ne tik per penkiasdešimt okupacijos metų apleistos bažnyčios. Dėl lėšų stokos šiandien Vilniaus senamiestyje nyksta apie keturiasdešimt tuščių pastatų, kurių dauguma — buvę gyvenamieji namai.

Iki šiol kapitališkai remtuotas tik ketvirtadalis Vilniaus senamiestio. Daugelis butų neturi visų komunalinių patogumų. Karštu vandeniu ir centrinio šildymo gali naudotis tik pusė senamiestio gyventojų.

Kartu su Lietuvos atgimimo pradėjo atgimti ir sostinės senamiestis. 1987 metais buvo įsteigta senamiestio regeneravi-

mo valdyba. Pastebimai išaugo paminklotvarkos darbų apimtys. 1990 metais senamiestyje atlikta statybos, remonto ir restauravimo darbų už 20 milijonų rublių. Šie darbai dabar dėl nesulaikomos infliacijos jau kainuotų daug daugiau. Deja, šiems [1993 metais] jų planuojama atlikti penkis kartus mažiau. Tai Lietuvos ekonominės krizės sunkumai, kurie ypač skaudžiai atsiliepia vos pradėjusiam atgimti Vilniaus senamiestiui.

Bandymų senamiestį restauruoti buvo ir anksčiau. Pirmas jo regeneravimo projektas parengtas 1958 metais, antras — 1972 metais ir trečias — 1992 metais. Pastarąjį, pagal senamiestio regeneravimo valdybos (dabar restauravimo direkcija) 1988 metų užsakymą, parengė Vilniaus paminklų restauravimo projektavimo institutas. Visų jų esmė — Vilniaus sena-

miestio, kaip istorinės Lietuvos sostinės, atkūrimas ir išsaugojimas. Suprantama, jog šis noras negalėjo būti įgyvendintas okupuotoje Lietuvoje.

Vilniaus senamiestio samoningas griovimas prasidėjo devynioliktojo amžiuje, kai Rusijos carizmas ėmė naikinti Lietuvos valstybingumą ir dvasinės kultūros pagrindus. Vėliau šie mėginimai pasikartojo Sovietų valdžios metais, griau-nant nuo karo nukentėjusius kvartalus. O panaikinus privačią nuosavybę, sumažėjo namų valdų reikšmė senamiestio formavimui bei jo išsaugojimui.

Pastaraisiais metais į Vilniaus senamiestį pradėjo veržtis įvairios firmos. Pamažu išstumdamos gyventojus, jos skaudžiai pažeidžia senamiestio istorinę prigimtį ir dvasią. Pusiausvyra tarp gyvenamųjų ir negyvenamųjų patalpų turėtų išlikti.

Senamiestio laukia didžiuliai atgimimo darbai: 140 tukstančių kvadratinų metrų patalpų ploto reikia atstatyti kartu su nugriautais pastatais, apie 190 tukstančių kv. m. pastatyti naujai ir beveik 800 tukstančių kv. m. kapitališkai remontuoti. Tai milžiniškos lėšos — apie pusė metinio Lietuvos biudžeto.

Todėl reikia ieškoti naujų kelių ir būdų, pasiremti kitų šalių patyrimu. Lėšų gali duoti komerciniai bankai. Tikslinga naudoti net užsienio valstybių kreditus, nes restauruoti, atstatyti ar naujai pastatyti namai senamiestyje greitai atsiperka ir duoda pelną. Gaila, kad Lietuvos vyriausybė ir Vilniaus merija, pačios neturėdamos lėšų, nesinaudoja kitų pagalba ir toliau leidžia griuti ir nykti tuštėjantiems senamiestio pastatams.

Ne vieną pastato remontą galėtų finansuoti valstybės, padėdamos įrengti savo ambasadų darbuotojams butus. Įdėtos lėšos būtų kompensuojamos, tam tikrą laikotarpį neimant nuomos mokesčio.

Yra senamiestyje gamybinės organizacijos, kurių veikla prieštarauja paminklosaugai, kenkia pastatams, teršia aplinką, sukelia įvairius nepatogumus gyventojams. Visos jos numatytos išsklindinti. Deja, klausimo sprendimas vilkinamas, bi-

(Nukelta į 4 psl.)

Dabartinio Vilniaus senamiestio žemėlapis

Šiame numeryje:

Lietuvos Valstybės diena • Vilniaus senamiestis, Medininkai ir Alfonsas Jocys (1946-1996) • Martynas Mažvydas ir jo laikai (2) • Jono Meko poezija lietuviškai ir angliškai • Jurgio Mačiūno „Fluxus“ Lietuvoje • Suvalkijos kultūros žurnalas

Alfonsas Jocys

MEDININKŲ PILIS

Tiems, kurie visada
Lietuva tikėjo ir tiki

Medininkai. Milžinų pils.
Ką Jūs saugot, aukštos amžių sienos?
Ar ilgai dar akmenys tylės?
Gal prabils? Gal prakalbės nors vienas?

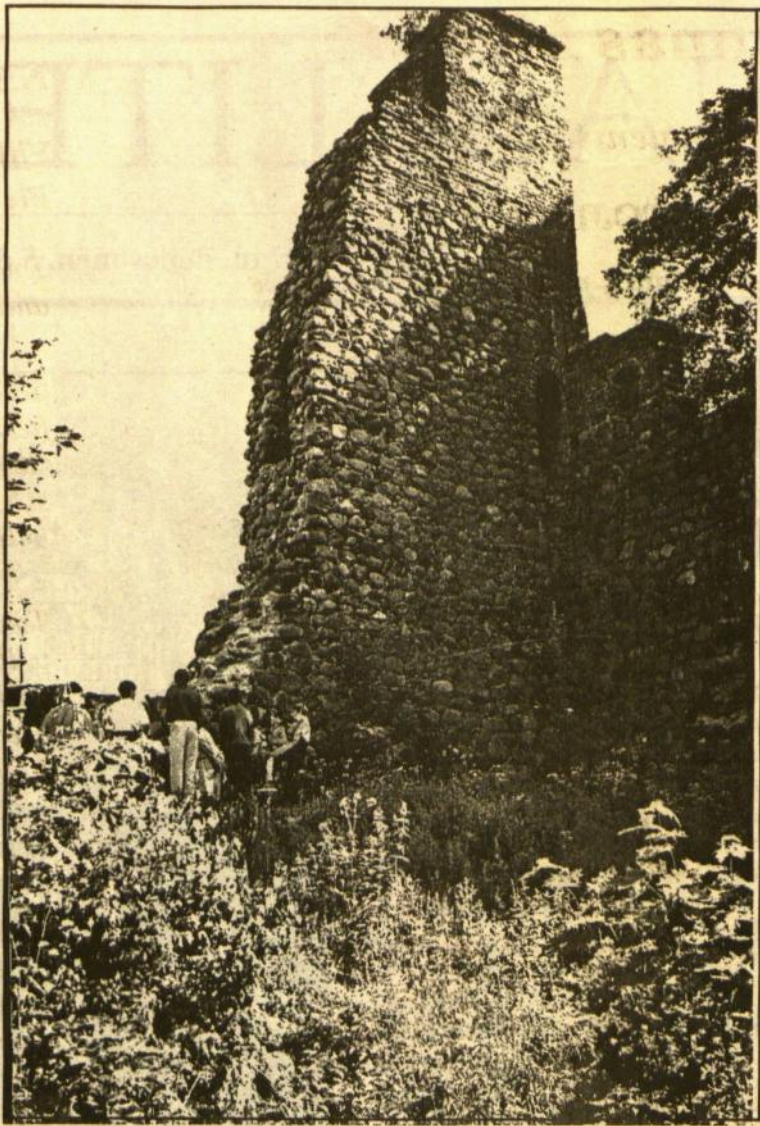
Apie tai, ką slepia praeitis
Ir išnykusios karalių menės...
Apie baltų baltiškas viltis,
Apie narsų karžygį Vytenį,

Mindaugą ir Vytauto laikus, —
Jūs gi viską matėt, amžių sienos!
Šimtui metų turime šnekos...
Gaila, slenka tik nebylios dienos.

Akmenys aplaistyti krauju —
Lyg kryžiuočių nukankintos sielos
Keliasi tikėjimu nauju —
Lyg vanduo pilies šaltinio gelas.

Medininkai, Milžinų pils —
Lietuvos valstybingumo ženklas.
Ženklas. Laisvę ginančios šalies,
Baltų dvasių saugantis paminklas.

Vėl pasaulį sukrėtė žinia:
„Medininkuos Lietuvą sušaudė!“
Plaukia skausmas — lyg srauni Vilnia,
Ir jauti, kaip laisvės žaizdos skauda.

Dalis atstatomos Medininkų pilies, prie kurios susirinkę ją lankantys Lietuvos mokinukai klausosi jiems pasakojamos Lietuvos istorijos.

Alberto Kerelio nuotrauka

Ir žinai — kryžiuočiai nebegriš.
Nebegriš komunų fariziejai!
Niekas iš Tėvynės nevarys,
Nes per amžius Lietuva tikėjai.

Alfonsas Jocys (1946 - 1996)

„Rašau aforizmus, eilėraščius ir straipsnius“, — pristato savo pomėgį Alfonsas Jocys. Ir toliau tęsdamas lyg išpažintį: „Nenoriu savęs nei aukštinti, nei žeminti, nuoširdžiai prisipažįstu, jog didžiausia mano nelaimė — tai Sąžinės, Meilės ir Ištikimybės kalėjimas, iš kurio aš visą gyvenimą negaliu išsivaduoti“.

1996 m. rugpjūčio 20 d. Vilniuje staiga mirė iškili žmogus — Alfonsas Jocys, daug nuveikęs savo kraštui, jo kultūrai, senajam Vilniui ir Medininkų pilies atstatymui.

Alfonsas Jocys gimė 1946 m. vasario 22 d. Šilutėje. Užaugo Rietave, studijavo Kaune, dirbo Vilniuje.

Jo gyvenimo tiesos, kurias atkakliai gynė, buvo tikėjimas, protas, dyvingumas, šeima, dora, ištikimybė ir darbas. Jis buvo tvirta valia siekiamo gėrio įsikūnijimas.

Nuo 1977 iki 1980 m. Alfonsas Jocys vadovavo Butų ūkiui, iškūrė Vilniaus senamiesčio regeneravimo valdybą ir penkerius metus buvo jos vadovas. Nuo 1991 metų iki pat mirties vadovavo įmonei „Paminklai“. Buvo daugelio Lietuvos kultūros paminklų restauravimo puoselėtojas: Pajaislio vienuolyno, architektūrinio ansamblio — „Varnių“, Švento Aleksandro, Liškuvo, Palusės, Vilniaus Bernardinų bažnyčios komplekso ir kitų. Taip pat vadovavo Medininkų pilies atstatymui.

Dar būdamas studentu, pamilo poeziją, pradėjo spausdinti savo eilėraščius, aforizmus, straipsnius. 1980 metais išleido aforizmų knygą *Mintys minta mintimis*, 1990 metais — apybraižų knygą *Lenkiuosi brangiam žmogui*. 1993 metais išspausdino aforizmų, epigramų, eilėraščių knygą *Laimės kaukė*.

Ant jo darbo stalo liko gulėti siūlymai, kaip gelbėti Lietuvos kultūrinį paveldą, griūvantį Vilniaus senamiestį, o taip pat Medininkų pilies tolimesnio atstatymo projektai. Liko taip pat nebaigti ir kai kurių eilėraščių posmai...

(VP — AJK)

Pernai metų birželio mėnesį su būreliu kitų atvykęs pažūrėti, kaip vyksta Medininkų pilies kasinėjimo darbai — Alfonsas Jocys, tų darbų ugdytojas.

Martynas Mažvydas ir jo laikai (2)

ALBINAS JOVAIŠAS

(Tęsinys iš praėjusio
šeštadienio)

Stanislovas Rapolionis (apie 1500-1545) buvo Abraomo Kulviečio bičiulis, bendramintis, kolega profesorius Karaliaučiaus universitete, taip pat tarptautinio masto humanistas. Kūlęs iš smulkių Eišiškių valsčiaus bajorų, kurie neturėjo valdinių. Neeilinio talento, nors buvo silpnos sveikatos — mažo ūgio ir kuprotas. Paskaitas Karaliaučiaus universitete skaitė lotynų kalba, tarsi deklamodamas — toks buvo iškalbingas.

Stanislovas Rapolionis kartu su Abraomu Kulviečiu ir Jurgiu Zablockiu pradėjo studijas Krokuvoje universitete (1528). Apie 1533 metus baigė universitetą

bakalauru (mokytojo, dėstytojo) laipsniu. Tolesnis jo gyvenimo dešimtmetis skendi tamsoje. Galbūt mokytojo Lietuvoje ir Lenkijos didikų dvaruose, nes vėliau buvo laikomas lenkų kalbos mokovu. Per tą mums nežinomą dešimtmetį Stanislovas Rapolionis nutolo nuo katalikybės. 1542 metų kovo mėnesį įstojo į Wittenberg'o universitetą. Prūsijos kunigaikštis Albrechtas rūpinosi Rapolionio studijomis, pats jį ten pasiuntė. Wittenberg'o universitete Rapolionis, kuris buvo vadinamas Stanislovu Lietuviu, 1544 metų gegužės mėnesį apgynė teologijos daktaro tezes (religijos mokslų disertaciją). Gynime dalyvavo ir jam vadovavo Martynas Liuteris, tuo metu teologijos fakulteto dekanas, ir Philip Melanchton. Gynimui vadovavo Martynas Liuteris. Laipsnio su-

teikimo išskilmėse viso universiteto akivaizdoje Stanislovui Rapolionui buvo įteikti atitinkami ženklai: knyga, kepuraitė, auksas žiedas, taip pat surengtos gausios išskilmės. Apie Stanislovą Lietuvį labai geros nuomonės buvo pats Philip Melanchton. 1544 metais atidarytame Karaliaučiaus universitete Rapolionis gauna geriausia apmokamą teologijos katedrą, labai išpopuliarėja, teoriniais darbais polemizuoja su katalikais.

Jau dirbdamas Karaliaučiaus universitete, Stanislovas Rapolionis vedė. Į žmonas pasirinko kunigaikščio Albrechtas asmeninio gydytojo vokiečio Aksto, Martyno Liuterio draugo, dukterį Kotryną. Vestuvės įvyko 1544 metų lapkričio mėnesį. Pats kunigaikštis apmokėjo visas išlaidas, o jos buvo didelės.

Daugybė reikalų ir rūpestių pakirto netvirtą Stanislovą Rapolionio sveikatą, ir jis netikėtai mirė Karaliaučiuje, galbūt dėl kraujo išsiliejimo į smegenis. Tai buvo didelė netektis ir Karaliaučiaus universitetui, ir lietuvių kultūrai.

Lietuvius buvo palaidotas Karaliaučiaus katedroje šalia būsimo Albrechtos kapo. Stanislovo Rapolionio laidotuves aprašė buvęs jo studentas, vėliau profesorius Holtorpijus lotyniškoje elegijoje:

*Mirusio kūnas ramiai sau
ilsisi, dengiamas kapo,
O marmurinė plyta šitokius
skelbia žodžius:
„Čia lietuvių tautos pažiba
Stanislovas guli,
Vyras labai įžymus, vertas
didžiausios garbės“.*

(Vertė D. Dilytė-Staškevičienė)

Stanislovas Rapolionis su padėjėjais buvo pradėjęs versti į lenkų, taip pat ir lietuvių kalbą Bibliją, tačiau kokių nors rankraščių neišliko. Bet turime vieną jo lietuvišką vertimą. Tai „Giesmė apie kentėjimą Jėzaus Kristaus“. Joje giedama apie tai, kaip Jėzus buvo suimtas, kankinamas ir nukryžiuotas. Ji paskelbta Martyno Mažvydo giesmyno antroje dalyje 1570 metais.

Jurgis Zablockis (apie 1510 - 1563) priklausė tai pačiai vienminčių grupei. Kūlęs iš Zobačio (dabar Gudija), netoli Eišiškių, bajoras. Studijavo kartu su Abraomu Kulviečiu ir Stanislovu Rapolioniu Krokuvoje (nuo 1528), atskirai Wittenberg'e dirbo Abraomo Kulviečio mokykloje Vilniuje, paskui, atrod, Krokuvoje gavo mokslinį magistro laipsnį. Vis lankydamosi Karaliaučiuje. 1545 metų pirmoje pusėje kartu su Abraomu Kulviečiu buvo Lietuvoje,

slauge bičiulį iki mirties Kulvoje. Apie penkiolikos metų laiko tarpą nėra duomenų. Tikriausiai dirbo didikų vaikų mokytoju Lietuvoje, gal ir Lenkijoje. Didikai Jurgis Zablockis, kaip jų studijuojančių vaikų globėja, labai vertino.

1560 metais Jurgis Zablockis atlydėjo į Tuebingen'o (Vokietija) universitetą grupę Lietuvos didikų sūnų. Tarp jų buvo ir kunigaikštis Merkelis Giedraitis, būsiamasis Žemaičių vyskupas, katalikybės Lietuvoje atkūrėjas, Mikalojaus Daukšos mecenatas. Tada Merkelis Giedraitis dar linko į protestantizmą. Iš Tuebingen'o aplankęs kitą garų (šalia Martyno Liuterio) protestantizmo veikėją Jean Calvin Sveicarijoje, Jurgis Zablockis 1563 metais mirė Tuebingen'e. Du Jurgio Zablockio vertimus — „Litaniją“ ir „Giesmė apie Kristaus iš numirusių prikėlimą“ Martynas Mažvydas panaudojo savo parengtuose leidiniuose.

Pirmieji lietuvių humanistai (antikos gerbėjai), pasukę liuteronybės keliu, vienas kitą vadino saviškiais. Iš jų moky-

čiausi, tapę net Karaliaučiaus universiteto profesoriais, buvo Abraomas Kulvietis ir Stanislovas Rapolionis, tačiau istorija didžiausiu laiko Martyną Mažvydą, nes jis įgyvendino jų visų bendrą troškimą — spausdinti lietuviškas knygas ir pradėti naują lietuvių tautos kultūros epochą. 1547 metais Karaliaučiuje buvo išleista pirmoji lietuviška knyga — Martyno Mažvydo parengtas *Katekizmusas*.

Martynas Mažvydas (apie 1510-1563)

Pirmųjų lietuviškų knygų kūrėjas Martynas Mažvydas Vaitkūnas (tai reiškia: Martynas iš Mažvydų giminės, Vaitkaus sūnus) gimė, lituanisto Zigmundo Zinkevičiaus nuomone, dabartiniame Šilutės rajone, Didžiojoje Lietuvoje, arba giliau į Žemaitiją, Šilalės ir Varnių link. Tai rodo jo žemaitiška tarmė. Spėjama, kad bus gimęs miestelėno ar valstietio šeimoje, tačiau motina buvo bajoraitė, Martyno Mažvydo darbų tęsėjas Baltramiejus Vailento tėvo sesuo.

Martynui Mažvydui buvo lem-

ta tapti pirmųjų šešių lietuviškų knygų ir knygelių kūrėju, parengėju, vertėju. Visos išleistos Karaliaučiuje. Trys iš jų išėjo dar Mažvydui gyvam esant: 1) *Katekizmo prasti* (paprastil) *žodžiai* — 1547 metais; tai ir yra pirmoji lietuviška knyga; 2) *Giesmė šv. Ambrozijaus* — 1549 metais (čia trys giesmės); 3) *Forma krikštymo* — 1559 metais. Kitos išspausdintos po Mažvydo mirties: 4) *Giesmės krikščioniškos*, 1 dalis — 1566 metais; 5) *Giesmės krikščioniškos*, 2 dalis — 1570 metais. Jas galutinai parengė spaudai minėtasis Mažvydo pusbrolis Baltramiejus Vailentas. Po to kelias lietuviškas knygas Karaliaučiuje išleido Vailentas. Tik 1589 metais pasirodė paskutinė Martyno Mažvydo parengta knygelė (maldos „Tėve mūsų“ aiškinimas); 6) *Parafrasis*. Ji išleista su trimis Jono Bretkūno darbais.

Beveik neturime duomenų, kurie leistų nušviesti Martyno Mažvydo gyvenimą iki išvykimo iš Lietuvos į Prūsiją 1546 me-

(Nukelta į 4 psl.)

Stanislovas Rapolionis, vienas iš Martyno Mažvydo pirmtakų.

K. Bogdano skulptūra

Liuteroniškosios krikščionybės lopšys — Wittenberg miestas Vokietijoje šešioliktojo amžiaus graviūroje.

Jono Meko poemų dvikalbė knyga

PRANAS VISVYDAS

Retai pasirodo vieno kurio lietuvių poeto knygos vertimas anglų kalba. Dar rečiau su lietuvišku tekstu greta. Turime kelias Lietuvoje išleistas poezijos antologijas, tačiau vieno atskiros poeto nežinau tik Peter Tempest išverstą ir Liongino Pažūsis redaguotą Antano Baranauko *The Forest of Anykščiai*. Išleido „Vaga“ Vilniuje 1981 metais. Angliškame tekste poemos kupletai irgi rimuojami.

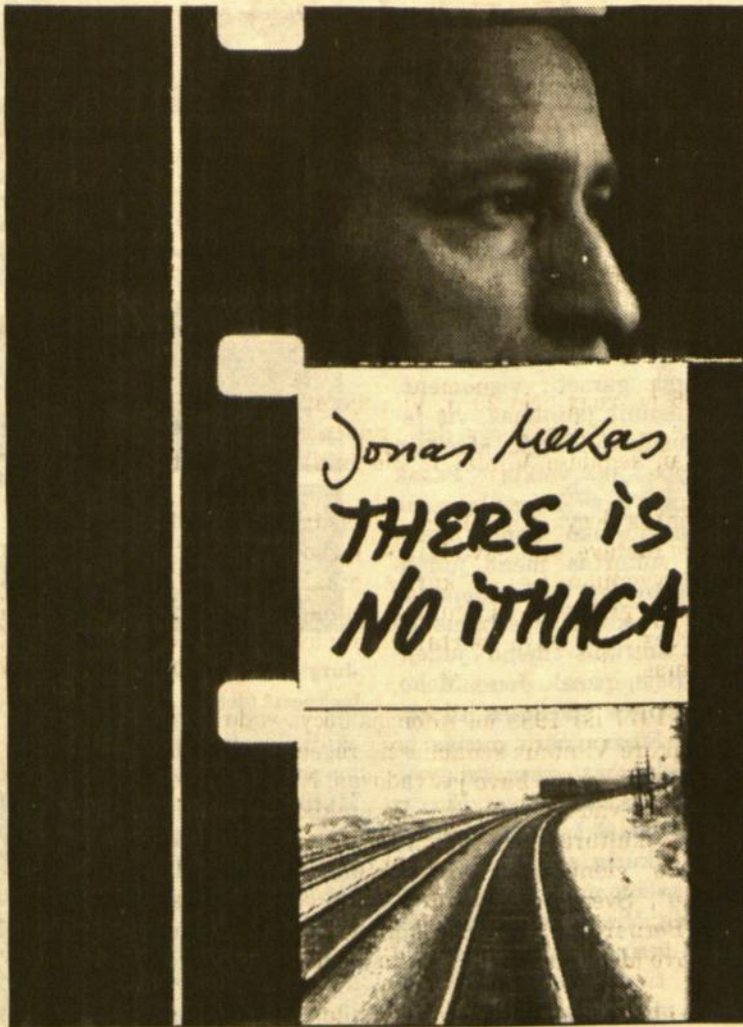
O štai pernai Black Thistle Press leidykla New York'e išleido Jono Meko dvikalbę knygą *There is No Ithaca*, kurioje įdėtos „Semeniškių idilės“ ir „Reminiscensijos“. Vertėjas Vytautas Bakaitis, prieš keletą metų debiutavęs su savo poezijos rinkiniu *City Country*, taip pat į anglų kalbą yra išvertęs eilę Hoelderlin'o, Mickevičiaus ir įvairių lietuvių poetų eilėraščių. Vytautas Bakaitis gimė Lietuvoje 1940 metais. Baigė studijas Boston'o universitete. Dabar su šeima gyvena Brooklyn'e. Jo Meko poemų vertimas, su lietuvišku tekstu, turėtų būti ypač parankus lietuvių kilmės amerikiečiams, kurie domisi lietuvių kalba ir poezija.

Pažymėtina, kad trumpame įvade Meko kūrybos vizionieriskumą aptaria Nobelio literatūrinės premijos laureatas Czesław Miłosz. „Mes čia susiduriame su poezijos rašymo egzilyje paslaptimi. Kad šioji poezija būtų įtaigi, ji turi naudotis kažkuo gilesniu nei nostalgija. Ir tas kažkas yra nuotolio galia“, rašo Miłosz'as. Cituoja Simone Weil posakį: „Nuotolis yra sielos grožis“. Atseit, Mekui atitolus nuo gimtinės, erdvės ir laiko tarpas išgrynino jo mylėtos buvusios tikrovės reginius. Taip ir gimė „Semeniškių idilės“, ištikimos vaikystėje puoselėti terpei, kiekvienai mietai detalei, kiekvienam artimam žmogui. Man regis, visa Meko filminė kūryba alsuoja gaiviu „idilių“ oru. Net ir jo protestas prieš pasaulio blogį.

Prisipažinsiu, ne sykį stebėjau, kodėl šis kuklus dvasingas vyras, kuriam taip brangi yra žemdirbių gyvenimo aplinka, kuris idealizuoja pirmąsias gamtos grožybes ir nuolat peikia šiurkštų Vakarų civilizacijos cementą, vis dėlto nuo pat atvykimo Amerikon gyvena ne žaliwoje provincijoje — paupy ar pamiškėje, bet betoninio kapitalizmo sostinėje New York'e. Pasiteisinimas: čia vieta jo kūrybai, čia dirva pelynai duoną. Miestas, o ne kaimas. Bet tai jau kita tema, liečianti mūsų epochos pasaulėjautų paradoksus.

Ko reikia vertėjui? Nepaisant įvairių teorijų, atsakymas lieka aristoteliškas: kuo ištikimiau imituoti originalą. Kitais žodžiais, nepasiduoti pagundai poetizuoti ten, kur to visiškai nereikia, kur prasmė verstiną kuo paprasčiau, glaustiau.

Vytautas Bakaitis apie savo atliktą darbą (didžia dalimi sėkmingą) užsklandoje šneka šiek tiek miglotai. Suprantama, poetinio grožio perteikimas iš vienos kalbos į kitą, ypač skambumo, visada yra beveik neįmanomas. Deja, ne visai sutinku su tuo, kad „the effective carryover has to dealing only in contraband“. Iš tiesų čiagi yra vertiamas aiškutėlis nerimuotas turinys ir Meko nuotaika, sakytiau, lyrinė intonacija. Tiek „Semeniškių idilėse“, tiek „Reminiscensijose“ dominuoja prisiminimų kadrai. Tarsi lėtame fragmentiškame filme jie akiškai atsiskleidžia prieš mus, be jokių siurrealistinių fokusų, be fantazavimų. Tik realūs vaizdai ir vyksmas. Tik pasitaikantis tam tikras susijaudinimas ar pakilesnis ele-

Jono Meko poezijos knygos lietuvių ir anglų kalba *There is No Ithaca* viršelius. Knygoje įdėti poemų „Semeniškių idilės“ ir „Reminiscensijos“ lietuviški tekstai bei Vytauto Bakaitio jų vertimai į anglų kalbą. New York: Black Thistle Press, 1996. 184 puslapiai. Kaina — 14.95 dolerių. Gaunama visose didžiojoje knygų parduotuvėse.

giškas patosas „Reminiscensijose“. Sudėtingų dalykų čia nėra. Tik reginės sielos šnekejimas.

Suprantu vertėjo vargus, kai „Idilių“ jau pirmoji eilutė: *Senas yra lietaus šniokštis krūmų šakomis*, skleidžianti raminantį jaukumą, verčiant tampa homofoniniu galvosūkiu. Vertime skaitome: *Old is rain gushing down shrubstems*. Tą „shrubstems“ ištarti nėra lengva, juo labiau, kad po to seka „cockgrouse drumming“ (tetervinų dundėjimas). Taigi du „švitriniai“ žodžiai („shrubstems“ ir „cockgrouse“) gerokai apibūrina fonetinį veidą. Jei kas žino, šios pradžios geresnę vertimo versiją, tegul netyli. Aš nieko nesugalvoju.

Tegaliu pasakyti, vertime svarbiausias dalykas yra sklandi sintaksė. Šioje srityje Bakaitis yra pakankamai išprusęs, ypač ten, kur neperstatinėja teksto. Kad ir Aštuonioliktos idilės pradžioje: *Eina, eina traukiniai / per tuštantiuos laukus, rudeniuotus kaimus* darniai skamba angliškai: *Car by car, the trains go by / past harvest clearings, autumn villages*. Tačiau šios Idilės antros strofos pradžia jau nesulaukia panašios slinkties, nors lietuviškas vyksmas joje nėra sudėtingas: *Kaimuos tebegirdėti dar mašinų užesys, / ir skamba dar girtų kėlėjų dainos*. Vertime, įvaizdžius perstatinėjant, eilutė prastėja: *Now the threshing machines, with drunk threshers singing, / reverberate throughout the village*. Jei šnekama apie kėlėjus, tai kam prie mašinų pridurti pažymį „threshing“?

Man Jono Meko pokario „Reminiscensijų“ erdvi, srūvi elegiška romantika lyriniu dvelksmu prilįgsta „Idilėms“. Juk tai visuotinis išgyvenimas, taip savitai pavaizduotas jauno žmogaus širdimi. Vertėjas gabiai pasidarbavo. Ir čia ta pati nuostata: kur nuosekliai imituojamas tekstas ir išlaikoma poeto nusiteikimo gaida, kur nėra papildomų aiškinančių žodelių, vertimas sujudoma. Deja, apsiėmęs kritikuoti, nurodyti tai, ką galima buvo glaustiau išsakyti.

Mekas rašo: *Atsimeni gerai, kaip tąsyk mes, Hanover, / gulėjome sudegusioj stoty, / žiūrėdami į šviečiantį birželio dangų*. Vertėjas: *You remember*.

That time we were in Hanover, / sprawled out where the station had burned to the ground, / looking up at the bright night-sky that June. Kyla abejonė: argi frazei „gulėjome sudegusioj stoty“ išversti prirėkė dešimt žodžių? Ar lietuviškam vietininko linksniui nepakaktų „in the burned down station“?

Dar labiau išpustą frazuotę matau verčiant „sulaužytą — dar neseniai išdidžią / Vidurio Europą“ į „and shattered from what not long before had been the proud / core and center Europe“. Šitaip aiškinant, dalykas pakvimpa laikraščio vedamojo proza.

Dar mažą pastabėlę dėl vietovardžių. Reikėjo suvienodinti jų rašybą originale ir vertime, gal išskyrus galūnes. Pavyzdžiui, „išdegusioje Hanavo stoty“, autentiškiau skambėtų „išdegusioj Hanau stoty“. Tas miestas taip ir rašomas vertime. Kadangi Wurzburg turi umlautą Bakaitio tekste, umlautas dėtinai ir lietuviškame. Tas pats su Wilhelmsheide ir su Glucksburg'u, kuris vertime kažkodėl rašomas Gluecksburg.

Šios kelios nuorodos, manau, gal pravers kitą kartą spausdinant *There is No Ithaca*. Vytautas Bakaitis mini daug poezijos žinovų, su kuriais jis aptaręs kai kurias vertimo frazes, kad ir su Jonu Zdaniu ir Lawrence Ferlinghetti. Mano supratimu, šio bei to aptarimas yra naudingas, tačiau davus viską nuodugnai peržiūrėti kokiame pirmajame lietuviškiečių poetui būtų kur kas naudingiau. Taip daro Czesław Miłosz su savo į anglų kalbą vertimais rinkiniais. Jam daug kartų talkininkavo buvęs Amerikos poezijos laureatas Robert Hass. Dar ir poezijos rašymo seminarų studentai, gerai pažįstantys nūdienės anglų kalbos niuansus.

• Neseniai Amerikoje susikūrė būrelis *Lietuvių literatūrai ir žurnalistai*, pasiruošusių parengti norinčių spausdinti savo knygas autorių rankraščius spaudai. Jie gali suredaguoti, surinkti tekstus kompiuteriu, surasti tinkamą leidiniams spaustuve. Taip pat turi galimybės išversti tekstus iš anglų kalbos į lietuvių arba iš lietuvių į anglų. Kreiptis galima telefonu: 718-348-4709.

Jonas Mekas

Iš „Semeniškių idilių“

DEVINTOJI IDILĖ

Per kaimus, per lygumas teka upės

*Grižtat, su prabėgusiom dienom,
ir tekat, tekat, mano melsvos upės.*

*Jūs nešat su savim skalbėjų daineles,
žuklautojų tinklus ir pilkus medžio tiltus,
ir mėlynas, šiltai pakūpusias naktis,
kai iš lankų išplaukia lengvos rūko juostos
Ir girdisi supančiotų arklių kanopos.*

*Jūs nešatės pavasarių triukšmingus polaidžius,
su karklų šakomis ir geltonų lelijų burbuolėm,
vaikų triukšmingą klegesį —
ir vasarų kaitrias ir šutinančias įdienes,
kai susiaurėjusi vaga užanka plūdėm
ir šilumoj įkaitęs dumbalas
kvepia žuvimis ir akmeninėm brastom.*

*Ak, bet ir tada, ir šilimos virpėjime,
kai dega virpuliuodamos atokaitos,
pleišėja įkaitusios klijimų lentos —
ak, ir tada šitas vanduo giliam meldų pavėsy!
Jauti, kaip teka jis, kaip pro pirštus,
kaip liejas, šliaužia vėsiai mėlyna srovė,
ir kai pasilenki — giedrioj ir mėlynoj tėkmėj
jauti praplaukiant pratękėtų kaimų kvapą,
laukų ir pievų, šiviliuojančių lankų,
ir tolimų, ir nepažįstamų sodybų,
kur prie sunkių medinių qžuolo stalų,
apdėtų mėsa, duona ir šaltais žalibarščiais,
laukia grįžtančių pjovėjų moterys.*

Iš „Reminiscensijų“

6.

*Kažkaip taip skirstėsi, vis reto, ir veidų
ir vasaros, ir rankų.*

*Mesėjome tą rudenį laukais, žiūrėdami
į paskutinį rudens auksą,
rinkdami paskutines gėles —
palikdami už nugaros stovyklos triukšmą,
matydami, kaip boluodami ant aikščių tolo
skalbiniai, ir blokų mūrai.*

*Laukai jau buvo nupjauti. Kalbėjomės apie namus,
šermukšnes, ir voratinklius. Ir dangaus
spalva buvo tokia tyra ir mėlyna.*

*Mesėjome upelio klonimi,
ir bridome pačiu vagos dugnu.
Ir Jonas — kažkaip juokinga — jis būtinai
norėjo mums ištraukti vėžį.*

*Tačiau mesėjome tolyn. Jis nusilaužė medžio šaką,
ir bernas, eidamas ja karpė orą daunuodamas
kažką, tik sau suprantama.
O mes gulėjome pačioj atokaitoj, klausydamiesi
paskutinės rudenio tvankos,
vabzdžių ir mūsų užesio,
ir, gulint taip po krūmu, ir užmetus galvą,
rodėsi, toks mėlynumas!*

*Žiūrėjom į žemai, po kojom gulinčią stovyklą,
miestą ir medžius, paskutinį rudens auksą,
gerdami paskutinį vasaros virpėjimą.*

*Dar kartą drauge, dar kartą
girdėt pažįstamus balsus, ir juoką, nerūpestingai
eiti taip laukais —*

*O tada ateis ateis paskutinis rankos
padavimas, ir kris kris lapai.*

*O, Pauliau, Pauliau,
kur dabar beržai, balti vidurnakčio beržai,
kur šokome, aplink kantiną, pasigėrę naktimi,
ir susikabinę rankom —
balti vidurnakčio beržai.
O, tuščios jau aikštės!*

NINTH IDYLL

**Villages and Plains the Streams
Flow Through**

*You too return, along with days gone,
and flow again, my blue rivers,*

*to carry on the songs of washerwomen,
fishermen's nets and grey wooden bridges.
Clear blue nights, smelling warm,
streams of thin mist off the meadow drift in
with distinct hoof-stomps from a fettered horse.*

*To carry off rioting spring thaws,
willows torn loose and yellow lily cups,
with children's shrill riots.
The summer heat, its midday simmer:
lily pads crowd, where a riverbed's narrowed, while
mud in the heat smells
of fish and rock-studded shallows.*

*And even at the peak, when the heat
locked in with no wind appears to shiver and burn,
and barn siding cracks in the sun, even then
this water touches shade, down in the reeds,
so you can feel the pull and crawl,
one cool blue current through your fingers,
and bending over its clear blue flow
make out field smells, shimmering meadows,
other villages passed on the way here,
remote unfamiliar homesteads,
the heavy oakwood tables
heaped with bread, meat, and a soup of cold greens,
the women waiting for the reapers to return.*

6.

*Somehow or other everything, scattered thinned out all
the faces,*

*summers, hands.
That fall we walked the fields, watched
the last autumn gold,
picked the last flowers,
and with the din of the camp left behind us
could see the wash strung up white in the compound
fade
back there by the dormitory walls.*

*The fields were cropped already. Our talk was of home,
of rowanberries and cobwebs. And how really clear
that blue sky was.*

*We walked the slope down to a creek,
then waded the creekbed midstream,
while Jonas — funny, somehow — kept insisting
he was all set to haul us up a crab.*

*But we went on. And the farmboy he was
broke himself a branch and slashed the air as he kept
up with us,*

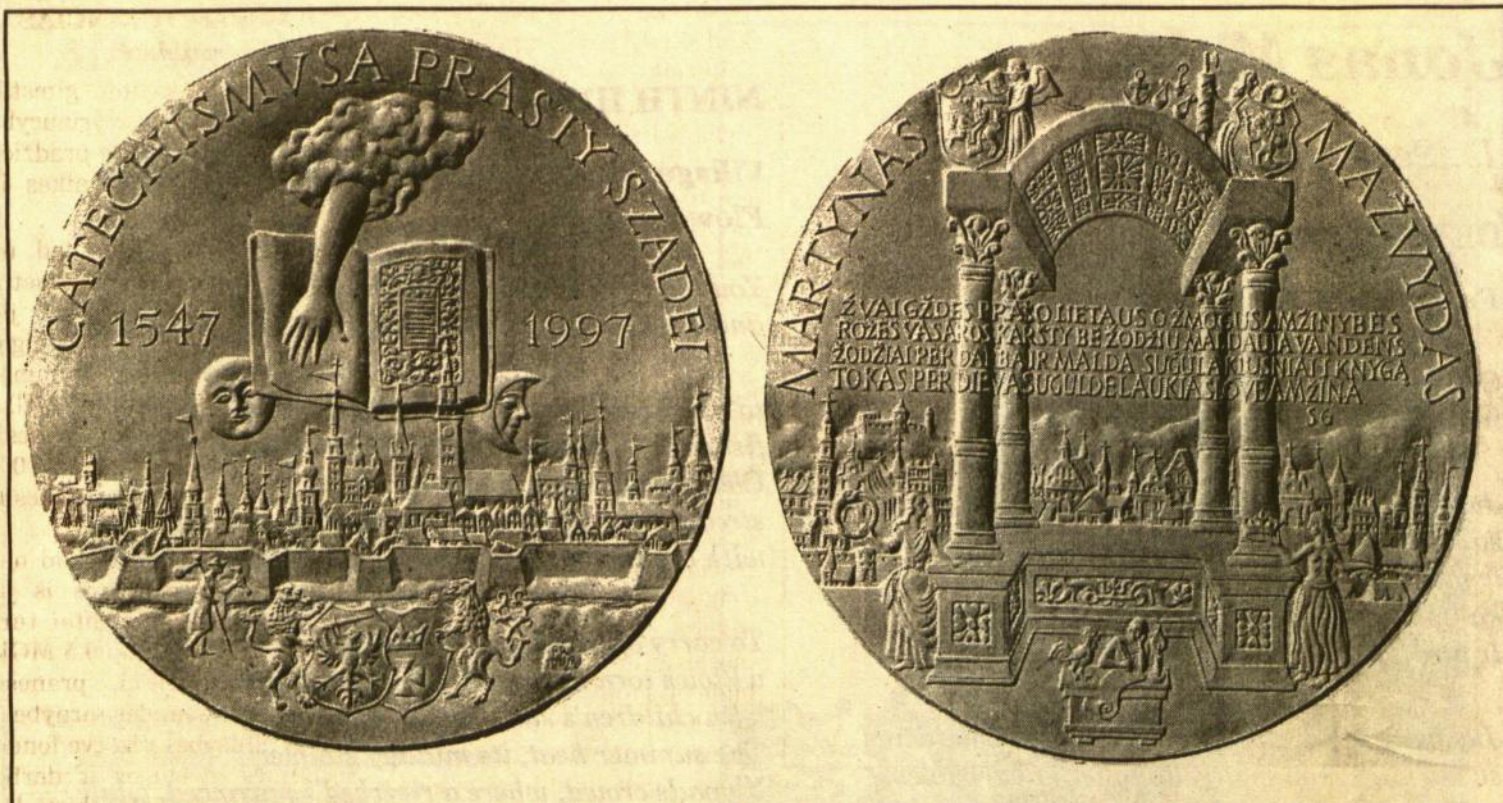
*humming some tune only he could make out.
Stretched out for the spell of real heat, listening in on
the last fall days still close and hot
with insects and flies buzzing,
we just lay there in the shade. And with our heads
turned up,*

*how blue everything looked.
We'd look down on the camp spread below us,
the town and the woods, the last gold cover,
and soak up the last summer quiver.*

*For once, just on the time more, to be together
and hear familiar voices laughing, to go
roaming the fields, free and easy again!*

*But then, in time, comes one last time for holding
hands, and a time for the leaves to start coming down.*

*Paulius, oh Paulius
where are the birches now, those white midnight
birches
we danced around, down by the snackbar that time we
were drunk on night,
with all of us hand in hand,
those white midnight birches,
those compounds all long since cleared out.*

Petras Repšys. Medalis Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų jubiliejui. Aversas — skirtas pirmajai lietuviškai knygai. Reversas — skirtas Martynui Mažvydui.

Martynas Mažvydas ir jo laikai

(Atkelta iš 2 psl.)

tais. Nieko konkrečiau negalime pasakyti apie Mažvydo išsilavinimą ir darbą Lietuvoje. Greičiausiai dirbo giedojimo mokytoju. Aišku tik, kad, netekęs abiejų Karaliaučiaus universiteto profesorių Abraomo Kulviečio ir Stanislovo Rapolionio, kunigaikštis Albrechtas asmeniniu laišku pasikvietė iš Lietuvos ne ką kitą, o Martyną Mažvydą, jį vadindamas labai mokyto — erudit.

Atrodo, kad galbūt apie 1542–1544 metus Mažvydas buvo suimtas ar kaip kitaip nukentėjo, nes 1548 metais laiška Karaliaučiaus universiteto rektoriui pasirašė, prie pavardės pridėdamas žodžius: *Protomartyr dictus*, lotynų kalba — „vadinamas pirmuoju kankiniu“. Tai jis pirmasis nukentėjo Lietuvoje už liuteronybę. Gali būti, kad Albrechtui Mažvydą pristatė Žemaitijos valdytojas Jonas Bilevičius, liuteronizmo šalininkas.

Dabar ir išmuše valanda, nušėmė Martynas Mažvydo likimą. Jis jau atrinktas istorinei misijai, jaučiasi jai pasirengęs ir toliau rengiasi. Be abejo, jis nemano važiuoti į Karaliaučius tuščiomis rankomis, vežasi bent dalį medžiagos, reikalingos pirmajai lietuviškai knygai...

Mažvydas susiruošė į Karaliaučius maždaug per mėnesį nuo Albrechto laiško, nes jau 1546 m. rugpjūčio 1 d. buvo įrašytas į studentų sąrašus. Karaliaučiaus universitetą Mažvydas baigė per tris semestrus (vietoj aštuonių) — 1548 m. balandžio 5 d. gavo bakalaurų laipsnį. Tai rodo, kad jis kokius nors mokslus jau buvo išėjęs anksčiau. Be to, studijuodamas, per labai trumpą laiką parengė ir išleido *Katekizmą* — pirmąją lietuvišką knygą. *Katekizmo* tituliname puslapyje pasakyta, kad jis „suguldytas“ *VIII dieną mėnesies sausio*. Rengdamas *Katekizmą*, Mažvydas pasinaudojo ir kitų autorių — lenkų bei vokiečių katekizmais ir giesmėmis, paimdamas iš jų tai, kas jam buvo reikalinga.

Baigęs universitetą, Mažvydas, ir toliau gaudamas Albrechto stipendiją, dar beveik metus gyveno Karaliaučiuje. Pagaliau, išvengtas kunigu, 1549 metų kovo mėnesį paskiriamas Ragainės klebonu. Dabar Ragainė, esanti ant kairiojo Nemuno kranto, priklauso Rusijos Kaliningrado (buvusio Karaliaučiaus) gubernijai ir vadinasi Neman, lietuviškai tai reiškia Nemunas. Šešioliktajame amžiuje Ragainė ir jos apylinkės dar buvo menkai paliestos vokiečių. Ragainės klebonu Mažvydas dirbo iki savo mir-

ties, kuri jį užklupo 1563 m. gegužės 21 d. Apie Mažvydo gyvenimą Ragainėje daugiausia žinių turime iš jo laiško, kurių išliko trylika (12 adresuoti Albrechtui).

Martynas Mažvydas buvo paskirtas vyresniojo dvasininku, taip pat dar dirbo apskrities valdytojo S. Perbanto vertėju, nes mokėjo lotynų, lenkų, slavų kanceliarinę („rusų“) kalbas. Atvykęs į Ragainę, čia rado ankstesnio klebono A. Lauteršterno po mirties paliktą šeimą — aklą žmoną su penkiomis dukterimis ir keturiais sūnumis. Našlė pakirto maras, „pasigailėjęs trijų sūnų ir tiek pat dukterų“. Martynas vedė vyresniąją dukterį Benigną. Kartu su žmona auklėjo būrelį jos brolių ir seserų. Vėliau Kraupiško (dabar Uljanovo) klebonas Augustinas Jomantas, taip pat lietuvių rašytojos kūrėjas, vedė antrąją amžiumi dukterį, gavęs Mažvydo leidimą.

Materialinė Mažvydo padėtis Ragainėje buvo prasta, jam rūpėjo ne klebono ūkis, o mokslas, kitaip sakant, lietuviškų knygų rengimas, rašymas. Tačiau gyvenimo pabaigoje reikalaui pagerėjo. Be klebono valdiško sklypo Ragainėje, dar turėjo du sklypus Tilžėje (dabar Sovetsk) ir žemės Virbalyje.

Mažvydas, ištvirtinęs Ragainėje ir apskritai Prūsijoje, lietuvių gyvenamoje jos dalyje (Mažojije Lietuvoje) dirbo labai uoliai. Pirmiausia rašė, kurė lietuviškas knygas, tuo pelnė amžiną padėką. Bet reikėjo dirbti ir kasdieninį žmonių religinio švietimo darbą. Čia susidūrė su dideliais sunkumais. Laiškuose kunigaikščiui Albrechtui rašo, kad lietuvių parapijiečiai nesimoko krikščionybės mokslo, todėl prašo, kad kunigaikštis juos drausmintų baudomis, leis-

tų juos kontroliuoti ir egzaminuoti. Dėl to būta, matyt, ir konfliktų su gaunamaisiais. Bet savo istorinę misiją — pakelti tautos kultūrą — Martynas Mažvydas atliko šventai.

Yra išlikęs Martyno ir Benignos Mažvydų testamentas, sudarytas Tilžėje 1560 metais. Tai garbingas, lygiateisis abiejų tarpusavio turto paskyrimas. Jie

„nebuvo apdovanoti“ tiesioginiu palikuonių, bet „jautė vienas kitam ištikimą meilę ir nuosirdų palankumą“. Testamente jų turtais neišvardijamas, tik pasakytas apskritai: „ar jis yra nejudamas, namų apyvokos daiktai, auksas, drabužiai ir visi kiti papuošalai, auksiniai ar sidabriniai, mazi ar dideli, ir ar jie būtų Prūsų Hercogystėje, ar už jos ribų ir kitaip jų vardų priklausytų be išimties“.

(Tęsinys ateinantį šeštadienį)

Suvalkijos kultūros žurnalas

Šiomet Marijampolėje pradėtas leisti Prano Vaičiūčio draugijos kultūrinis žurnalas *Suvalkija*. Jame rašoma apie šio krašto praeitį, žymesnius žmones, kultūrą, švietimą, tradicijas.

Vėliausiam, gegužės mėnesio numeryje, kultūrininkas Albinas Vaičiūnas rašo apie kunigo Broniaus Paukščio gyvenimą ir veiklą, Birutė Biliūtė — apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos leidimą ir pavojaus okupacijos metais. Straipsnyje *Gimtosios vietos* Rimvydas Stanislovas Butautas pasakoja apie savo gimtinę — Pilviškius ir jo apylinkes, o Romas Treideris pateikė rašinį *Dr. Vinco Kudirkos tiltui* — 120 metų. Idomių rašoma apie Marijampolės krašto knygnešius, spausdinamas šakietės poetės mokytojos Nijolės Masteikaitės eilėraštis *Zanavykija*. Kiekviename žurnalo numeryje spausdinama Prano Vaičiūčio draugijos nario kompozitoriaus Prano Bagdono sukurtų naujų dainų gaidų faksimilės. Naujausiam, ketvirtame numeryje — dainos Prano Vaičiūčio žodžiais *Vai krinta ra-sužėlė* gaidos.

Žurnalas neužmiršta ir išeivijoje, priverstinėje tremtyje atsidūrusių suvalkiečių — kultūrininkų, rašytojų. Vėliausias nu-

meris pamini Danutės Bindokienės gimtadienį šiais žodžiais: „*Suvalkijos žurnalas sveikina rašytoją, dienraščio Draugas (JAV) Redaktorę suvalkiečių Danutę Brazytę-Bindokiene prakilnaus gimtadienio proga. Patelkiamame autobiografinį pasakojimą iš knygos Egzodo rašytojai (Vilnius, 1994) bei ištrauką apie Motinos dieną iš 1989 m. Čikagoje išleistos Jos knygos Lietuvių papročiai ir tradicijos.*“

Albino Vaičiūno straipsnis skirtas Bernardo Brazdžionio 90 gyvenimo metinėms. Žurnalas praneša, kad Prano Vaičiūčio draugijos narys Justinas Sajauskas leidykloje „Ramona“ išleido apsilankymo Amerikoje įspūdžių esė *Baltijos Lietuva*.

Rengiamas kitas žurnalo *Suvalkija* numeris. Jame bus rašoma apie Marijampolės praeitį, pasakojama, kaip Laurinaičių šeima slaugė sužeistą pokario partizaną, o vienas jų sūnus plėšikavo, griovė tai, kas po karo dar buvo likę.

Žurnalas gražiai ir gausiai iliustruotas, šriftas stambus, lengvai įskaitomas.

Žurnalo redaktorius, Marijampolės antrosios vidurinės mokyklos mokytojas Zenius Šileris sakė, kad žurnalas iki šiol leidžiamas jo brolio, smulkaus verslininko paskolintomis lėšomis. Kadangi tiražas nedidelis (500-700 egz.), o per metus išeis 10 numerių, jis menkai atsiperka ir dabar atsidūrė blogoje finansinėje būklėje, finansuotojui yra skolingas 20 tūkstančių litų.

—Gal atsirastų iš Suvalkijos svetur atsidūrusių lietuvių, kurie galėtų aukomis paremti žurnalą? — klausė redaktorius Šileris.

Žurnalą *Suvalkija* galima užsiprenumeruoti užjūrio lietuviams. Už kiekvieną numerį reikėtų pasiųsti trijų dolerių čekį (su persiuntimu oro paštu) ir nurodyti savo adresą. Čekį — užsakymą arba aukas — siųsti tokiu adresu: Žurnalo *Suvalkija* redakcija, Kęstučio g. 7, Marijampolė, Lithuania 4520.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Jurgis Mačiūnas grįžta į Lietuvą?

ALGIMANTAS ANTANAS NAUJOKAITIS

Vargu ar JAV, kitose pasaulio šalyse gyvenantys lietuviai bent kiek išsamiau žino apie taip pat išeivį, kartu su šeima iš Kauno pasitraukusį į Vakarus su 1944 metų pabėgėlių banga, Jurgį Mačiūną ir jo pradėtą *Fluxus* judėjimą. Lietuvoje jis vis labiau ima garsėti, visuomenė, ypač meninis jaunimas, vis labiau susidomi Jurgio Mačiūno asmenybe ir veikla. Pasak avangardiro, nepriklausomo kino menininko Jono Meko, Jurgio sulurtas meno judėjimas dabar jau linksniuojamas kartu su kitais svarbiausiais 20-ojo amžiaus meno judėjimais. Beje, pasak Jono Meko, savo bičiulius Mačiūnas įtikinėjo, kad *Fluxus* nėra menas ar meno judėjimas — esą, tai gyvenimo būdas, žaidimas. *Fluxus* žiūri į viską iš šalies ir juokiasi iš visko, kuria savo visai skirtingą, savitą pasaulį ir gyvenimo būdą. Vis dėlto, dabartiniai *Fluxus* tyrinėtojai tvirtina, kad tai iš tiesų naujas, savitas, pokštų menas, paneigiantis tradicines formas, visais aspektais griauantis formalizmo estetikos pagrindus. *Fluxus* kūriniui — bet kokio *Fluxus* kūrėjo patalinti įvairiausi daiktai — dėžutės, baldai, kiti buitiniai reikmenys, pastatai, miesto aikštės, net rajonai (pavyzdžiui, New York'o Soho kvartalas), netgi garsai, muzika — tampa neįprasto, savito meno kūriniams, arba, Mačiūno žodžiais, — žaidimais.

Po karo kartu su kitais pabėgėliais, Jurgis Mačiūnas gyveno Vokietijoje (čia jis pradėjo *Fluxus* judėjimą) ir New York'e. Mirė vėžiu Boston'e 1978 metais, palikęs didelį savo ir kitų šio judėjimo dalyvių palikimą. Dabar tie *Fluxus* darbai kolekcionierius ir tyrinėtojų renkami, už juos užmokama kartais tūkstantčiai ar net milijonai dolerių. Didžiausią *Fluxus* kolekciją turi sukaupę Lila ir Gilbert Silverman (JAV).

Daugelyje pasaulio šalių rengiamos *Fluxus* parodos. Prieš metus Vokietijos Kultūros ministerijos lėšomis didžiulė paroda pradėjo keliauti po visą pa-

Jurgio Mačiūno „Fluxus“ kabineto eksponatas: „Safe Post/K.V.K. Fieldpost/ Jackpost“ (detale)

saulį. Praėjusių metų pradžioje paroda su pavadinimu „Jurgis Mačiūnas. Fluxus menas-pokštai“ buvo atvežta į Mačiūno gimtąjį kraštą — Lietuvą. Šios parodos dienomis Vilniaus Šiuolaikinio meno centras buvo pilnas lankytojų. Meno kritikų ir žiūrovų ji buvo pripažinta geriausia 1996 metų paroda. Beje, Kaune, gimtajame Jurgio Mačiūno mieste, įkurtas *Fluxus* muziejus.

Tęsdamas bendradarbiavimą su Lila ir Gilbert Silverman *Fluxus* kolekcijos fondu ir kuratorium Jon Hendricks, Vilniaus Šiuolaikinio meno centras ėmėsi iniciatyvos įrengti nuolatinę Jurgio Mačiūno ekspoziciją — kabinetą. Jis buvo atidarytas birželio mėnesio viduryje, Šiuolaikinio meno centre.

Jurgio Mačiūno „Fluxus“ kabineto Vilniuje emblema

Kabinetą atidarė Jurgio Mačiūno mokslo dienų draugas, beje, buvęs įrašytas Jurgio Mačiūno sudarytame *Fluxus* judėjimo dalyvių sąrašė, Seimo pirmininkas Vytautas Landsber-

gis. Jis pasidalino atsiminimais apie mokyklinę draugystę su Jurgiu Mačiūnu prieškariniame Kaune, apie vėlesnį susirašinėjimą su juo, apie tai, kaip prasi-dėjus Atgimimui jam atvykus į New York'ą, Jonas Mekas jį su-pažindino su Mačiūno draugais, *Fluxus* judėjimo dalyviais.

Fluxus kabineto atidaryme taip pat dalyvavo ir kalbėjo New York'e gyvenanti Jurgio Mačiūno sesuo Nijolė Valaitienė. Ji prisiminė savo brolio vaikystės ir jaunystės dienas, jo ankstyvą polinkį į savitą, originalų meną. Be kita ko, Nijolė Valaitienė papasakojo kaip vėliau Jurgis, ieškodamas savo pradeto meno judėjimo pavadinimo, ilgai vartė žodynus, ieškojo tinkamo apibrėžimo, kol pagaliau atrado žodį *Fluxus*, pasak jos, reiškiantį judėjimą, ėjimą į priekį. Dabar *Fluxus* judėjimą tyrinėja mokslininkai, rengiamos net daktarinės disertacijos.

Pasaulyje didžiausios *Fluxus* kolekcijos savininkas Gilbert Silverman sakė, kad Mačiūno pradėtas *Fluxus* meno judėjimas vis labiau plinta pasaulyje, visur garsindamas Lietuvos vardą. Pasak jo, Vilniuje atidarytas *Fluxus* kabinetas — tai tik ledkalnio viršūnė, tik maža dalis visų sukaupų ir dar kaupiamų eksponatų. Atidarymo proga buvo parodytas Jono Meko filmas *Zefiro Torna* (apie Jurgio Mačiūno gyvenimo momentus).

Kabineto kolekcijoje pristatomi ne tik Jurgio Mačiūno, bet ir kitų šio judėjimo dalyvių — Mick Shimi, Yoko Ono, Robert Watts, Ben Vautier ir kitų kūrinių. Greta originalių *Fluxus* plakatų, foto nuotraukų, dėžučių ir rinkinių, kabinete bus atskiras audio-vizualinės medžiagos apie Mačiūną ir *Fluxus* archyvas. Kabineto lankytojai gali pažūrėti vaizduojamas, paklausyti *Fluxus* garsų įrašų, pavarčyti knygas, kitus leidinius, šį judėjimą pristatančius katalogus.

Pradėjusį veikti Jurgio Mačiūno *Fluxus* kabinetą gausiai lanko vilniečiai, kitų miestų ir rajonų gyventojai, o taip pat sostinės svečiai.

Gal dažnėjančios parodos, nuolat veikiantis kabinetas, didelis visuomenės susidomėjimas reiškia, kad Jurgis Mačiūnas ir jo *Fluxus* menas grįžta į Lietuvą?

Jurgio Mačiūno „Fluxus“ kabineto eksponatas: „Smile Stamps/Fluxpost“ (detale)

Vilniaus senamiestis

(Atkelta iš 1 psl.)

Joma naujų turtingų šeiminių, kad jie taip pat nepasidarytų nevaldomi ir nepradėtų pertvarkyti ir ardyti paminklinę aplinką.

Vilniaus senamiestio regeneravimas negali būti vykdomas, ignoruojant išlikusias žemės valdas ir jų užstatymo linijas, gatvių, aikščių ir kiemų erdves. Be abejo, projektuojant naujus

pastatus galimi ir šiuolaikiniai architektūriniai sprendimai. Tyrimo, projektavimo, remonto, restauravimo ir atstatymo darbus galėtų organizuoti tokios specializuotos paminklotvarkos organizacijos, kaip valstybinė įmonė „Paminklai“ (2005 Vilnius, Upės 3, tel. 73 42 54; 35 41 35) bei Senamiestio restauravimo direkcija.

Suinteresuotų firmų ir žmonių finansinė parama gali būti panaudota, formuojant prekybos, gydymo, švietimo, buitinių

paslaugų infrastruktūrą, transporto ir pėsčiųjų eismą, mazinant triukšmą, užterštumą, gerinant ekologiją.

Atgimstanciai ir nepriklausomai Lietuvai šiandien, kaip niekada, svarbu atkurti karų, imperijų ir ideologijų griauštą, bet nesugriautą valstybingumo simbolį, istorinę savo sostinę — Vilniaus senamiestį. Čia, kaip ir Gedimino laikais, laukiami dvidešimtojo amžiaus „pirkkliai ir amatininkai“ su savo kapitalu, gerais norais ir siūlymais.

Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakties minėjimo koordinatorių profesorius dr. Domas Kaunas, minėjimo JAV komiteto pirmininkė Nijolė Martinaitytė-Nelson ir Martyno Mažvydo valstybinės bibliotekos lituanistikos skyriaus vedėja Silvija Vėlavienė.